

บทที่ 7

ธนาคารกลาง

CENTRAL BANK

ธนาคารกลางเป็นสถาบันการเงินที่สำคัญที่สุดสำหรับทุกประเทศ เพราะธนาคารกลางมีอำนาจหน้าที่ดูแลจัดระบบการเงิน การคลังของประเทศให้มีเสถียรภาพ อันจะส่งผลไปถึงความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจส่วนรวมของประเทศ ในบทนี้จะกล่าวถึงลักษณะและความสำคัญของธนาคาร อำนาจหน้าที่ตลอดจนเครื่องมือในการควบคุมเศรษฐกิจของธนาคารกลางโดยทั่วไป รวมทั้งธนาคารแห่งประเทศไทย

ประวัติความเป็นมาของธนาคารกลาง (THE HISTORY OF CENTRAL BANK)

ธนาคารกลางหรือที่เราเรียกวันในภาษาอังกฤษว่า “CENTRAL BANK” เพียงเป็นที่รู้จักกันมาไม่นาน ก่อนหน้านี้เรารู้จักรางวัลในลักษณะที่เรียกว่าธนาคารออกบัตร (Bank of Issue) เนื่องจากเป็นธนาคารที่ได้รับสิทธิในการออกบัตร ซึ่งในประเทศไทยหนึ่งอาจมีอยู่หลายธนาคาร ต่อมาราชการตั้งกล่าวให้ทำหน้าที่อื่นด้วยไม่เฉพาะแต่การออกบัตร ภายหลังจึงเรียกว่า ธนาคารกลาง ซึ่งประเทศไทยหนึ่ง ๆ มีอยู่เพียงธนาคารเดียว

ธนาคารกลางในระยะแรกเริ่มมีขึ้นในประเทศตะวันตกตอนปลายศตวรรษที่ 17 ธนาคารกลางที่เก่าแก่ที่สุด คือ ธนาคารริกซ์แห่งประเทศไทยสวีเดน (Riks Bank of Sweden) ซึ่งตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1656 โดยเอกสารแต่เมรัฐบาลเป็นผู้ออกทุนให้ทั้งหมดในระยะแรก ธนาคารริกซ์แห่งประเทศไทยสวีเดนเริ่มมีสภาพเป็นธนาคารกลางโดยสมบูรณ์ในปี ค.ศ. 1897 เมื่อรัฐบาลได้ออกกฎหมายกำหนดให้ธนาคารเป็นผู้มีสิทธิในการออกธนบัตรแต่เพียงผู้เดียว

สำหรับธนาคารกลางที่เก่าแก่และมีชื่อเสียงมากที่สุดจนเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นธนาคารกลางชั้นครู คือ ธนาคารแห่งประเทศไทยอังกฤษ (Bank of England) ตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1694 ประเทศไทยอังกฤษเป็นประเทศที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจดี มีระบบการเงินและการธนาคารก้าวหน้า ธนาคารแห่งประเทศไทยอังกฤษจึงยึดถือระบบเนียมประเมณเป็นหลักปฏิบัติ

โดยในกฎหมายเขียนกำหนดไว้เพียงกว้าง ๆ ทำให้สามารถยืดหยุ่นได้ในทางปฏิบัติ นั่นคือ ธนาคารแห่งประเทศไทยอังกฤษดำเนินการโดยวิธีเอฟเฟิดครู (trial and error) จนได้รับสมญานามว่าเป็น “มารดาของธนาคารกลางทั่วโลก” (The mother of central bank) ในบรรดาธนาคารกลางของหลายประเทศรวมทั้งธนาคารแห่งประเทศไทย ต่างลอกเลียนแบบมาจากธนาคารแห่งประเทศไทยอังกฤษทั้งสิ้น

ธนาคารกลางของทั้งสองประเทศที่กล่าวมาแล้วตลอดจนธนาคารกลางของเกือบทุกประเทศในยุโรป รวมทั้งประเทศญี่ปุ่นที่ได้ตั้งขึ้นในปลายศตวรรษที่ 19 เช่น ธนาคารแห่งประเทศฝรั่งเศส (ค.ศ. 1800) ธนาคารแห่งประเทศเนเธอร์แลนด์ (ค.ศ. 1814) ธนาคารแห่งประเทศอัลเบียร์ (ค.ศ. 1816) ธนาคารชาติแห่งออสเตรีย (ค.ศ. 1817) ธนาคารแห่งประเทศสเปน (ค.ศ. 1856) ธนาคารแห่งประเทศเยอรมัน (ค.ศ. 1875) เป็นต้น ส่วนแต่กิจกรรมที่เป็นงานของธนาคารกลางเท่านั้น กล่าวคือ ทำหน้าที่เป็นผู้ออกบัตรเป็นนายธนาคารของธนาคารพาณิชย์และรัฐบาลตลอดจนทำหน้าที่เกี่ยวกับนโยบายการเงิน แต่มีธนาคารกลางของบางประเทศที่ดำเนินธุรกิจอยุกขั้วดาทางด้านการธนาคารทุกอย่าง คือ นอกจากทำธุรกิจที่เป็นกิจการของธนาคารกลางแล้ว ยังดำเนินธุรกิจเกี่ยวกับกิจการของธนาคารพาณิชย์และธนาคารออมสินด้วย นั่นคือธนาคารกลางแห่งประเทศรัสเซีย (State Bank of U.S.S.R.) ซึ่งมีสำนักงานสาขาและตัวแทนมากมายกว่า 7,000 แห่ง ทั้งนี้ไม่นับรวมสำนักงานที่เป็นที่ทำการธนาคารออมสินและตัวแทน ซึ่งมีอยู่อีกประมาณ 70,000 แห่ง

ในปัจจุบันเกือบจะไม่มีประเทศใดในโลกที่ไม่มีธนาคารเลย ทั้งนี้ เพราะเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ธนาคารกลางเป็นสถาบันการเงินที่สำคัญที่สามารถควบคุมและแก้ไขภาระการเงินของประเทศ มีอำนาจและเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการที่จะดำรงรักษาไว้ซึ่งเสถียรภาพทางการเงิน เป็นสถาบันการเงินที่ทุกประเทศต้องจัดตั้งขึ้น ตามข้อเสนอแนะของที่ประชุมร่วมกันทางการเงินระหว่างประเทศ ณ กรุงบัวโนสไอเรส ในปี ค.ศ. 1920 ที่ลงมติให้ประเทศต่าง ๆ ที่ยังไม่มีธนาคารของตนเรียบจัดตั้งธนาคารกลางขึ้น เพื่อจะได้ร่วมมือกันทางด้านการเงินอันจะนำมาซึ่งประโยชน์แก่เศรษฐกิจส่วนรวม

ลักษณะสำคัญของธนาคารกลาง (THE CHARACTERISTICS OF CENTRAL BANK)

ธนาคารกลางเป็นสถาบันการเงินของประเทศที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่เป็นผู้รับผิดชอบระบบการเงินของประเทศ ด้วยความคุ้มปริมาณเงินและเครดิตเพื่ออำนวยประโยชน์ในทางเศรษฐกิจของชาติ ธนาคารกลางจึงมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากสถาบันการเงินอื่นหลายประการคือ

1. **ไม่แสวงหากำไร** การดำเนินงานของธนาคารกลางเป็นไปเพื่อประโยชน์ของประเทศและประชาชนโดยส่วนรวม ดังนั้น ธนาคารกลางจึงไม่ดำเนินการเพื่อหวังผลกำไร แม้จะมีอิทธิพลต่อสถาบันการเงิน ประเทศยื่นดีจะกระทำการทุกอย่างแม้จะเกิดการขาดทุน ถ้าการกระทำนั้นเป็นประโยชน์แก่เศรษฐกิจโดยส่วนรวม

2. **การควบคุมจากรัฐบาล** ธนาคารกลางไม่จำเป็นต้องเป็นของรัฐบาล แต่ ธนาคารกลางจะถูกควบคุมหรือกำกับจากรัฐบาล และทำงานอย่างใกล้ชิดกับรัฐบาล ทั้งนี้ เพราะการดำเนินนโยบายการเงิน การคลัง จะต้องกระทำไปอย่างสอดคล้องกัน อย่างไรก็ตาม ธนาคารกลางจำเป็นต้องมีอิสระในการปฏิบัติงาน กล่าวคือ ธนาคารกลางต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างตรงไปตรงมาเพื่อประโยชน์ส่วนรวม โดยไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลทางการเมืองใด ๆ จึง เป็นการทำงานอย่างมีอิสระภายใต้การควบคุมของรัฐบาล (independent within the government)

3. **ไม่ทำธุรกิจโดยตรงกับประชาชน** การดำเนินธุรกิจทางการเงินของธนาคารกลาง ส่วนใหญ่จะกระทำการกับรัฐบาล ธนาคารพาณิชย์ และสถาบันการเงินบางประเภท ดังนั้น ธนาคารกลางจะไม่ทำการกับประชาชนและหน่วยธุรกิจโดยตรง แม้จะมีอิทธิพลต่อสถาบันการเงินอื่น.

นอกจากลักษณะสำคัญ 3 ประการดังกล่าวแล้ว ธนาคารกลางยังมีกฎหมายสำคัญอันเป็นองค์ประกอบของธนาคารกลางอีก 3 ประการคือ

1. กฎหมายการจัดตั้งธนาคารกลาง ซึ่งกำหนดส่วนงาน หน้าที่ และอำนาจของธนาคารกลาง เช่น พระราชบัญญัติการธนาคารแห่งประเทศไทย

2. กฎหมายการเงิน ซึ่งกำหนดหน่วยเงินตรา การออกชนบัตร และเรียกยืม กษาปณ์ เช่น พระราชบัญญัติเงินตรา

3. กฎหมายเกี่ยวกับธนาคารพาณิชย์ ซึ่งให้อำนาจธนาคารกลางในการตรวจสอบ

การดำเนินกิจการของธนาคารพาณิชย์ และการควบคุมเครดิต เช่น พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์

อำนาจและหน้าที่ของธนาคารกลาง (THE AUTHORITIES AND FUNCTIONS CENTRAL BANK)

ธนาคารกลางเป็นสถาบันการเงินที่ต้องรับผิดชอบระบบการเงินของประเทศไทย ให้มีความมั่นคงและมีเสถียรภาพ เพื่อความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจส่วนรวมของประเทศไทย ดังนั้น ธนาคารกลางจึงมีอำนาจหน้าที่ ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ประการใหญ่ ๆ ดังนี้คือ

1. การควบคุมปริมาณเงินและเครดิต
2. การจัดระบบการเงินของประเทศไทย

1. การควบคุมปริมาณเงินและเครดิต

หน้าที่หลักของธนาคารกลางทุกประเทศ คือ การควบคุมปริมาณเงินและเครดิตให้มีปริมาณพอเหมาะสมกับภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทย อันได้แก่ 1) อำนาจหน้าที่ในการออกธนบัตร 2) การควบคุมเงินสดของธนาคารพาณิชย์ และ 3) การเป็นที่ปรึกษาของรัฐบาล

1) การออกธนบัตร

สิทธิในการออกธนบัตรแต่เพียงผู้เดียวของธนาคารกลางเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง ต่อระบบเศรษฐกิจ รัฐบาลของหลายประเทศจึงต่างก็พยายามให้ธนาคารกลางทำหน้าที่นี้ เพื่อให้ธนาคารกลางสามารถควบคุมปริมาณธนบัตรที่ผลิตออกใช้ในระบบเศรษฐกิจให้มีจำนวนเพียงพอ ต่อความต้องการของประชาชนได้สะดวก และมีผลทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อถือในธนบัตร นั้น ๆ ถ้าธนาคารกลางไม่สามารถควบคุมปริมาณการออกธนบัตรได้ ธนาคารกลางจะไม่สามารถควบคุมปริมาณเงินอย่างมีประสิทธิภาพได้เลย

2) การควบคุมเงินสดสำรองของธนาคารพาณิชย์

นอกจากธนาคารกลางจะเป็นผู้ควบคุมปริมาณเงินสดในระบบเศรษฐกิจแล้ว ธนาคารกลางยังต้องควบคุมปริมาณเครดิตที่ธนาคารพาณิชย์สร้างขึ้นด้วย แต่ความสามารถใน

การสร้างเงินฝากของธนาคารพาณิชย์ขึ้นอยู่กับปริมาณเงินสดสำรองของธนาคารพาณิชย์ ดังนั้น ธนาคารกลางจึงต้องควบคุมเงินสดสำรองของธนาคารพาณิชย์ซึ่งกระทำได้หลายวิธีคือ การกำหนดอัตราเงินสดสำรองตามกฎหมาย การเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ยืมที่คิดกับธนาคารพาณิชย์และการซื้อขายหลักทรัพย์รัฐบาล เป็นต้น

3) การเป็นที่ปรึกษาทางการเงินของรัฐบาล

ธนาคารกลางจำเป็นต้องดำเนินงานอย่างใกล้ชิดกับกระทรวงการคลัง ทั้งนี้ เพราะ การดำเนินงานของกระทรวงการคลังเกี่ยวกับการจัดเก็บภาษี การใช้จ่ายและการสร้างหนี้สาธารณะ ซึ่งส่วนแต่ละคนจะมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินทั้งสิ้น ดังนั้น แม้ว่าธนาคารจะเป็นผู้ออกธนบัตรแต่เพียงผู้เดียวและสามารถควบคุมปริมาณเงินสดสำรองของธนาคารพาณิชย์ได้ก็ตาม ปริมาณเงินที่ยังอาจเปลี่ยนแปลงได้จากการกระทำของรัฐบาล ธนาคารกลางจึงต้องทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของรัฐบาล ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับนโยบายการเงิน การคลัง และหนี้สาธารณะเพื่ออำนวยประโยชน์แก่เศรษฐกิจส่วน

2. การจัดระบบการเงินของประเทศ

นอกจากธนาคารกลางจะทำหน้าที่หลักในการควบคุมปริมาณเงินและเครดิตแล้ว ธนาคารกลางยังมีหน้าที่ในการจัดระบบการเงินของประเทศด้วย ซึ่งได้แก่

- 1) การเป็นนายธนาคารของธนาคารพาณิชย์
- 2) การเป็นนายธนาคารของรัฐบาล
- 3) การรักษาทุนสำรองระหว่างประเทศ
- 4) การควบคุมธนาคารพาณิชย์

1) การเป็นนายธนาคารของธนาคารพาณิชย์

ธนาคารกลางจะให้บริการแก่ธนาคารพาณิชย์ในลักษณะเดียวกับที่ธนาคารพาณิชย์ให้บริการแก่ลูกค้า คือ

ก) **รับฝากเงิน** ธนาคารพาณิชย์ฝากเงินไว้กับธนาคารกลางด้วยเหตุผลสองประการ คือ ประการแรกกฎหมายกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ต้องดำเนินเงินสดสำรองตามกฎหมายที่ธนาคารกลาง และประการที่สอง เพื่อความสะดวกในการชำระหนี้และโอนเงินระหว่างธนาคารพาณิชย์

ข) รับหักบัญชีระหว่างธนาคาร ธนาคารพาณิชย์สามารถซื้อขายหนี้ระหว่างธนาคารได้โดยผ่านสำนักหักบัญชี (clearing house) ของธนาคารกลาง ทั้งนี้เพื่อระฐานการพาณิชย์ทุกแห่งต่างก็มีบัญชีเงินฝากที่ธนาคารกลางอยู่แล้ว จึงสามารถนำเข้าออก ตราฟท์ และตราสารอื่นใดที่สั่งให้ธนาคารหนึ่งจ่ายเงินให้อีกธนาคารหนึ่ง ไปยังสำนักหักบัญชีเพื่อหักกลบลงหนี้สินที่มีต่อกันได้ โดยไม่จำเป็นต้องชำระหนี้ระหว่างกันเอง ซึ่งทำให้เกิดความสะดวกรวดเร็วและปลอดภัย

ก) ให้กู้ยืมเป็นแหล่งสุดท้าย ธนาคารกลางจะให้ธนาคารพาณิชย์กู้ยืมเงินเพื่อรักษาสภาพคล่อง เมื่อธนาคารพาณิชย์ไม่สามารถแสวงหาแหล่งเงินทุนจากที่อื่นได้อีกแล้วธนาคารจะเป็นผู้ให้กู้ยืมแหล่งสุดท้าย (lender of the last resort) ของธนาคารพาณิชย์ทั้งการให้กู้ยืมโดยมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน และให้กู้ยืมโดยวิธีรับซื้อผลิตภัณฑ์สัญญาเชิงเงิน

ก) เป็นศูนย์กลางการโอนเงิน ธนาคารกลางเป็นศูนย์กลางการโอนเงินระหว่างธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ ทั่วประเทศ โดยผ่านสาขาและตัวแทนของธนาคารกลางในแต่ละภาคทำให้สะดวกและปลอดภัยกว่าการโอนเงินกันเอง ทั้งนี้เพื่อระฐานการพาณิชย์เหล่านั้น มีบัญชีเงินฝากกับธนาคารกลาง การโอนเงินจึงเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงตัวเลขในบัญชีเงินฝากของธนาคารพาณิชย์เท่านั้น

2) การเป็นนายธนาคารของรัฐบาล

ธนาคารกลางทำหน้าที่เป็นผู้เก็บรักษาบัญชีเงินฝากของรัฐบาล หน่วยราชการและรัฐวิสาหกิจ และให้รัฐบาลกู้ยืมเงินเพื่อชดเชยงบประมาณที่ขาดดุล ซึ่งทำได้หลายวิธีคือการเบิกเกินบัญชี การขายตัวเงินคลังและพันธบัตรรัฐบาล

นอกจากนี้ ธนาคารกลางยังทำหน้าที่เป็นตัวแทนของรัฐบาลในเรื่องต่าง ๆ เช่น

การจัดหนี้การหนี้สาธารณะ ธนาคารกลางจะเป็นตัวแทนรัฐบาลกู้ยืมเงินจากประชาชนและสถาบันการเงินอื่น ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อนำมาใช้จ่ายในโครงการต่าง ๆ ของรัฐบาลและรัฐวิสาหกิจ โดยการจัดหาแหล่งกู้ยืมเงินการประมูลขายตัวเงินคลัง พันธบัตรรัฐบาล และตราสารอื่น ๆ จ่ายดอกเบี้ย และไถ่ถอนหลักทรัพย์ดังกล่าวแทนรัฐบาล

การควบคุมการแลกเปลี่ยน ธนาคารกลางจะทำหน้าที่แทนกระทรวงการคลังในการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ การอนุญาตให้ธนาคารหรือบุคคลใดทำ

การแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ และการพิจารณาคำขออนุญาตส่งเงินตราต่างประเทศ
ออกนอก เป็นต้น

3) การรักษาเงินทุนสำรองระหว่างประเทศ

ธนาคารจะเป็นผู้ดูแลเงินทุนสำรองระหว่างประเทศให้มีความมั่นคงและมี
จำนวนเพียงพอต่อความต้องการทางการค้า การลงทุน และการชำระหนี้ระหว่างประเทศ
เพื่อที่จะช่วยให้ธนาคารกลางสามารถควบคุมปัจจัยทางด้านการเงินระหว่างประเทศได้

4) การควบคุมธนาคารพาณิชย์

โดยที่การดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์จะมีผลกระทบต่อการเงินและเศรษฐกิจ
โดยตรง ดังนั้น ธนาคารกลางในฐานะผู้จัดระบบการเงินของประเทศ จึงมีอำนาจหน้าที่ในการ
ควบคุมดูแล ตรวจสอบการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์อย่างใกล้ชิดให้อยู่ภายใต้ขอบเขต
ที่กฎหมายกำหนด เพื่อให้สถาบันธนาคารพาณิชย์มีความมั่นคง สามารถดำเนินกิจกรรมทาง
เศรษฐกิจได้อย่างรับรื่น อันจะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

เครื่องมือควบคุมปริมาณเงินและเครดิตของธนาคารกลาง

เครื่องมือของการเงินของธนาคารกลางที่นำมาใช้เพื่อควบคุมปริมาณเงินและสินเชื่อ
ของธนาคารพาณิชย์ เรียกว่า “นโยบายการเงิน” ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ
เครื่องมือทั่วไปที่ใช้ควบคุมปริมาณ และเครื่องมือเฉพาะอย่างที่ใช้ในการควบคุมทางคุณภาพ

การควบคุมทางปริมาณ (Quantitative Control)

การควบคุมทางปริมาณ คือการควบคุมการขยายสินเชื่อของธนาคารพาณิชย์โดยตรง
ซึ่งเป็นการควบคุมการให้สินเชื่อทั่ว ๆ ไป โดยควบคุมเงินสดสำรองส่วนเกิน (excess reserve)
ของธนาคารพาณิชย์ เครื่องมือที่ธนาคารกลางใช้ควบคุมทางปริมาณ มี 3 มาตรการคือ

1. การซื้อขายหลักทรัพย์ (open market operations)
2. การกำหนดอัตราดอกเบี้ยลด (discount rate)
3. การกำหนดอัตราเงินสดสำรองตามกฎหมาย (legal reserve ratio)

1. การซื้อขายหลักทรัพย์ (Open Market Operations) เป็นเครื่องมือที่ธนาคารกลางใช้เพื่อวัดอุปสงค์ในการเพิ่มหรือลดเศรษฐกิจ โดยธนาคารกลางจะใช้วิธีซื้อขายหลักทรัพย์ผ่านผู้ค้าหลักทรัพย์ หรือถ้าในกรณีที่ประเทศนั้น เป็นประเทศกำลังพัฒนาที่ตลาดเงิน ตลาดทุนยังมีระดับการพัฒนาต่ำ ธนาคารกลางอาจทำการซื้อขายหลักทรัพย์กับธนาคารพาณิชย์และบริษัทเงินทุนโดยตรง โดยหลักทรัพย์ที่ธนาคารกลางจะทำการซื้อขายจะต้องเป็นหลักทรัพย์ที่ปลอดภัย เช่น หลักทรัพย์รัฐบาล หรือหลักทรัพย์ที่รัฐบาลค้ำประกัน ตัวเงินที่ธนาคารรับรอง เป็นต้น โดยทั่วไป มาตรการซื้อขายหลักทรัพย์นี้เป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดของนโยบายการเงิน เพราะธนาคารกลางสามารถขายหลักทรัพย์ เพื่อดูดซับเงินเข้ามาเก็บไว้ ถ้านากากรกลางเห็นว่า ปริมาณเงินในเศรษฐกิจมีมากจนอยู่ในสภาพภาวะเงินเพื่อซึ่งจะมีผลทำให้เงินสำรองของธนาคารพาณิชย์ลดลงจนต้องลดการขยายเศรษฐกิจ ปริมาณเงินในเศรษฐกิจและภาวะเงินเพื่อก็จะลดลงตามลำดับ ในกรณีที่ธนาคารกลางขายหลักทรัพย์ให้แก่ประชาชน ผลที่ได้รับก็จะเหมือนกันคือ ปริมาณเงินจะลดลง เพราะประชาชนจะนำเงินสดในมือซึ่งเป็นส่วนประกอบหนึ่งของปริมาณเงินไปซื้อหลักทรัพย์จากธนาคารกลาง หรือถ้าประชาชนไม่มีเงินสดในมือ ก็จะไปถอนเงินฝากจากธนาคารพาณิชย์ เพื่อไปซื้อหลักทรัพย์รัฐบาล ซึ่งจะกระทบกระทบต่อเงินสำรองของธนาคารพาณิชย์ อันเป็นผลทำให้ปริมาณเงินเปลี่ยนแปลงได้เช่นเดียวกัน ในทางตรงกันข้ามถ้าภาวะเศรษฐกิจฝิดเคืองธนาคารกลางต้องการเพิ่มปริมาณเงิน ธนาคารจะซื้อหลักทรัพย์จากประชาชนหรือธนาคารพาณิชย์ ทำให้เงินสดในมือประชาชนหรือเงินสำรองของธนาคารพาณิชย์เพิ่มขึ้น ซึ่งจะมีผลไปถึงการขยายเศรษฐกิจและปริมาณเงินในที่สุด

อย่างไรก็ตาม การซื้อขายหลักทรัพย์ของธนาคารกลางจะได้ผล คือจะทำให้ปริมาณเงินเปลี่ยนแปลงได้ ก็ต้องอาศัยเงื่อนไขบางประการคือ

(ก) จะต้องมีตลาดเพื่อให้ธนาคารกลางซื้อขายหลักทรัพย์ได้อย่างกว้างขวาง และเป็นจำนวนมาก มิฉะนั้นแล้วการซื้อขายนั้นอาจไม่ส่งผลให้ปริมาณเงินเปลี่ยนแปลงได้มากพอแก่ความต้องการ

(ข) ในตลาดจะต้องมีการซื้อขายหลักทรัพย์ชนิดที่กฎหมายอนุญาตให้ธนาคารกลางซื้อขายได้ ทั้งนี้เพราะว่าธนาคารกลางอาจซื้อขายหลักทรัพย์ไม่ได้ทุกชนิดไป เนื่องจากมีกฎหมายห้ามไว้

(ค) หลักทรัพย์ที่ธนาคารกลางซื้อหรือขายนั้นจะต้องมีตลาดเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของตลาดหลักทรัพย์ทั่วไป มิฉะนั้นแล้วก็จะไม่ทำให้ปริมาณเงินเปลี่ยนแปลงได้ตามความต้องการเช่นกัน

(ง) ธนาคารกลางเองจะต้องมีหลักทรัพย์ชนิดที่จะใช้ทำการซื้อขายได้อยู่เป็นจำนวนมากพอสมควร

2. นโยบายชี้ลด (Discount rate Policy) เป็นเครื่องมืออีกอย่างหนึ่งของนโยบายการเงินที่ทำให้ธนาคารกลาง โดยเฉพาะในประเทศที่พัฒนาแล้ว สามารถเพิ่มหรือลดปริมาณเงินและเครดิตในเศรษฐกิจลงได้ ทั้งนี้ เพราะธนาคารกลาง เป็นผู้กำหนดอัตราซื้อขายลดสำหรับตัวสัญญาใช้เงินต่าง ๆ ซึ่งจะมีผลต่ออัตราดอกเบี้ยอื่น ๆ ในตลาดการเงินด้วย จะนั้นในภาวะเงินเพื่อที่ปริมาณเงินและเครดิตเพิ่มมากขึ้นอาจเกิดอันตราย ธนาคารกลางสามารถเพิ่มอัตราชี้ลด เพื่อให้ธนาคารพาณิชย์ที่ต้องการกู้ยืมเงินจากธนาคารกลาง โดยการนำเอาตัวสัญญาใช้เงินไปขายลดให้แก่ธนาคารกลาง ต้องลดปริมาณการกู้ยืมเงินลง เพราะต้นทุนของเงินกู้แพงขึ้น ธนาคารพาณิชย์จึงมีเงินสำรองน้อยลงเป็นเหตุให้ต้องลดการขยายเครดิต นอกจากนั้นยังมีผลซึ้งน่าให้อัตราดอกเบี้ยในตลาดการเงินทั่วไปแพงขึ้นด้วย ในทำนองกลับกัน ถ้าตลาดอยู่ในภาวะผิดเคืองหรือขาดเงิน ธนาคารกลางสามารถเพิ่มปริมาณเงินได้โดยการลดอัตราชี้ลด เพื่อทำให้ต้นทุนของเงินกู้ยืมจากธนาคารกลางถูกลง และเพื่อซึ้งน่าให้อัตราดอกเบี้ยในตลาดการเงินทั่วไปลดลงด้วย เป็นการกระตุ้นการลงทุน เมื่อธนาคารพาณิชย์สามารถกู้ยืมเงินได้มากขึ้น เงินสำรองของธนาคารพาณิชย์ก็จะมากขึ้น จนสามารถขยายเครดิตได้เป็นการเพิ่มปริมาณเงิน

อนึ่ง นโยบายอัตราชี้ลดนี้จะมีประสิทธิภาพในการควบคุมเครดิตได้ในประเทศพัฒนาแล้วที่มีระดับการพัฒนาตลาดเงินสูง สำหรับในประเทศที่กำลังพัฒนาประสิทธิภาพของเครื่องมือนี้จะมีมากนัก เพราะระดับการพัฒนาตลาดเงินต่ำ อัตราดอกเบี้ยในตลาดการเงินจึงไม่ผูกพันกับอัตราดอกเบี้ยของธนาคารกลาง เนื่องจากในประเทศกำลังพัฒนามีตลาดการเงินอกรอบบมาก นั่นเอง

3. อัตราเงินสดสำรอง (Legal Reserve Requirement) รัฐประสังค์เดิมของการบังคับให้ธนาคารพาณิชย์ต้องดํารงเงินสดตามกฎหมายเป็นอัตราส่วนต่อยอดเงินฝากนั้นก็เพื่อมให้ธนาคารพาณิชย์ขยายเครดิตมากเกินไปจนอาจเป็นอันตรายต่อเศรษฐกิจได้ แต่ในปัจจุบัน

เงินสดสำรองตามกฎหมายภายในเป็นเครื่องมือที่สำคัญของธนาคารกลางในการที่จะบังคับให้ธนาคารพาณิชย์ต้องขยายหรือลดปริมาณเงินและเครดิตลงตามที่ต้องการ เพราะเงินสดสำรองตามกฎหมาย เป็นส่วนหนึ่งของเงินสำรองของธนาคารพาณิชย์ และจำนวนเงินที่ธนาคารพาณิชย์จะนำไปให้กู้ยืมและลงทุน จะต้องขึ้นอยู่กับเงินสดสำรองส่วนเกินที่ธนาคารพาณิชย์มีอยู่ ดังนั้น ถ้าธนาคารกลางต้องการเพิ่มปริมาณเงินและเครดิตในเศรษฐกิจ ธนาคารกลางอาจลดอัตราเงินสดสำรองที่ต้องชำระเพื่อให้ธนาคารพาณิชย์มีเงินสดสำรองส่วนเกินมากขึ้นจนสามารถสร้างเงินฝากได้มากขึ้น ในทางตรงข้าม ถ้าธนาคารกลางต้องการลดเครดิตและปริมาณเงิน ก็สามารถทำได้โดยเพิ่มอัตราเงินสดสำรองเพื่อให้เงินสดสำรองส่วนเกินของธนาคารพาณิชย์น้อยลง

อย่างไรก็ตี การขึ้นอัตราเงินสดสำรองจะมีผลกระทบกระเทือนธนาคารพาณิชย์ แต่จะแพร่ไม่เหมือนกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงินสำรองที่ธนาคารพาณิชย์มีอยู่ ธนาคารพาณิชย์ที่มีเงินสำรองส่วนเกินน้อยหรือไม่มีเลย จะได้รับผลกระทบกระเทือนมากกว่าธนาคารพาณิชย์ที่มีเงินสำรองส่วนเกินเหลือมาก เพราะธนาคารเหล่านี้อาจต้องลดเครดิตลง หรือต้องไปกู้ยืมเงินจากธนาคารกลางมาเพื่อดำรงเงินสดตามกฎหมายบังคับ ดังนั้น มาตรการอัตราเงินสดสำรองตามกฎหมายจึงเป็นเครื่องมือที่ได้ผลลัพธ์มากของธนาคารกลางในการควบคุมปริมาณเงินและเครดิต โดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนาที่มาตรการการซื้อขายหลักทรัพย์เป็นเครื่องมือควบคุมที่ไม่ได้ผล เพราะตลาดเงินตลาดทุนแคบ

การควบคุมทางคุณภาพ (Qualitative Control)

การควบคุมทางคุณภาพ คือการควบคุมเศรษฐกิจเฉพาะอย่างเพื่อให้สามารถใช้ใน การควบคุมเศรษฐกิจบางแขนง ในภาวะที่ไม่สามารถจำกัดการขยายเครดิต ทั่วไป การควบคุมทางคุณภาพจึงเป็นเครื่องมือทางการเงินที่เสริมให้ธนาคารกลางสามารถควบคุมปริมาณเงินและเครดิตได้สมบูรณ์โดยทั่วไป การควบคุมทางคุณภาพประกอบด้วยมาตรการต่าง ๆ ดังนี้

1. การควบคุมเครดิตเพื่อการอุปโภคบริโภค
2. การควบคุมเครดิตเพื่อซื้อบ้านและที่ดิน
3. การกำหนดอัตราธุรับช่วงซื้อขายหลักทรัพย์
4. การควบคุมเครดิตเพื่อการซื้อขายหลักทรัพย์

5. การกำหนดเงินมัดจำสำหรับการสั่งซื้อสินค้า

6. การซักซวนให้ปฏิบัติตาม

1. การควบคุมเครดิตเพื่อการอุปโภคบริโภค (control over consumer credit) ถ้าธนาคารกลางเห็นว่าปริมาณเงินเพิ่มขึ้น และสถาบันการเงินขยายเครดิต เพื่อการอุปโภค-บริโภคมากเกินไป ธนาคารกลางอาจทำได้โดยกำหนดให้ผู้ซื้อสินค้าต้องจ่ายชำระเงินงวดแรก (down payment) มากขึ้น หรือกำหนดระยะเวลาผ่อนสั่งสินค้ามากขึ้นกว่าเดิม เพื่อให้ผู้ซื้อหลายคนไม่มีความสามารถซื้อได้ เป็นการควบคุมการใช้จ่ายของประชาชนทางอ้อม

2. การควบคุมเครดิตเพื่อซื้อบ้านและที่ดิน (control over real estate credit) การควบคุมเครดิตประเภทนี้ธนาคารกลางสามารถควบคุมได้ร่วมกับประเภทแรก คือ กำหนดจำนวนเงินที่ต้องนำมาชำระครั้งแรกให้สูงขึ้น และย่อระยะเวลาผ่อนสั่งให้สั้นลง

3. การควบคุมเครดิตโดยการกำหนดอัตราดอกเบี้ยอัตรา ถ้าธนาคารกลางต้องการส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ธนาคารอาจกำหนดอัตราดอกเบี้ยต่ำเงินและระยะเวลาสำหรับตัวเงินบางประเภทแตกต่างกันไป เช่น ตัวเงินสำหรับกิจกรรมอุตสาหกรรม เกษตรกรรม หรือสินค้าออก เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายเศรษฐกิจของประเทศ

4. การควบคุมเครดิตเพื่อการซื้อขายหลักทรัพย์ เป็นเครื่องมือที่ธนาคารกลางใช้ในการจำกัดการให้เงินกู้แก่ลูกค้าของธนาคารพาณิชย์เพื่อซื้อขายหลักทรัพย์ เพราะลูกค้าที่เป็นนักเก็งกำไรที่ต้องการซื้อหลักทรัพย์แต่มีเงินสดไม่พอ มักจะต้องกู้ยืมจากธนาคารพาณิชย์โดย ธนาคารจะติด margin requirement ตามที่ธนาคารกลางกำหนด เช่น margin requirement เท่ากับ 60 เปอร์เซนต์ หมายความว่าลูกค้าจะต้องชำระเป็นเงินสดร้อยละ 60 ของราคาหลักทรัพย์ และขอรู้จากธนาคารพาณิชย์ได้อีก 40 เปอร์เซนต์ ดังนั้น ธนาคารกลางสามารถเพิ่ม margin requirement เพื่อให้ผู้ซื้อหลักทรัพย์ต้องจ่ายเงินสดในการซื้อหลักทรัพย์เพิ่มขึ้น และกู้จากธนาคารพาณิชย์ได้น้อยลง เป็นการป้องกันไม่ให้ราคางานหลักทรัพย์เคลื่อนไหวเร็วเกินไป อันเนื่องมาจากการเก็งกำไร ซึ่งจะส่งผลเสียหายให้แก่ตลาดหลักทรัพย์ได้

5. การควบคุมเครดิตโดยการกำหนดเงินมัดจำสำหรับการสั่งซื้อสินค้า ธนาคารกลางอาจจำกัดสินค้าบางประเภทที่ทางการไม่สนับสนุน เช่น สินค้าฟุ่มเฟือยหรือไม่จำเป็น โดย ธนาคารสามารถกำหนดเงินมัดจำ (marginal deposit) ในการเปิดเลตเตอร์อฟเครดิต เพื่อการสั่งสินค้าเข้า (import letter of credit) ของสินค้าชนิดนั้น ๆ ในอัตราสูงกว่าสินค้า

ประเภทที่จำเป็น เพื่อเป็นการยับยั้งการสั่งสินค้าเข้าที่ทางการไม่สนับสนุนให้น้อยลง

6. การควบคุมโดยวิธีซักขวานให้ปฏิบัติตาม (*moral suasion*) เป็นนโยบายที่ธนาคารกลางขอร้องด้วยวาจา (open mouth policy) ให้ธนาคารพาณิชย์ร่วมมือในกิจกรรมบางอย่างให้สอดคล้องกับนโยบายการเงิน โดยธนาคารกลางอาจกำหนดแนวทางให้ธนาคารพาณิชย์ปฏิบัติตาม เช่น ซักขวานให้ลดการกู้ยืมในนามที่เกิดภาวะเงินเพื่อ หรือซักขวานไม่ให้ธนาคารพาณิชย์หักกำไรที่มีลักษณะเป็นการกักตุนสินค้า เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การใช้วิธีนี้อาจได้ผลดีในบางครั้ง ทั้งนี้เพราการใช้มาตรการนี้ให้ได้ผลดีขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น จำนวนธนาคารพาณิชย์ที่มีอยู่ ความจำเป็นที่ธนาคารพาณิชย์ต้องพึ่งธนาคารกลาง และความเคารพนับถือในตัวผู้ว่าการธนาคารกลาง เป็นต้น

ธนาคารแห่งประเทศไทย (BANK OF THAILAND)

ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นธนาคารกลางของชาติ จึงเป็นที่เรียกกันสั้น ๆ ว่า “ธนาคารชาติ” ธนาคารชาติทำหน้าที่เป็นนายธนาคารของรัฐ มีหน้าที่ให้ความคิดเห็นแก่รัฐบาลในด้านที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจการเงินของประเทศไทยโดยคำนึงถึงความมั่นคงและความมีเสถียรภาพเป็นสำคัญ และยังทำหน้าที่ควบคุมดูแล ปริมาณเงินและเศรษฐกิจ อันเปรียบเสมือนปัจจัยหล่อลิ่นเศรษฐกิจของประเทศไทยให้มีระดับพอเพียงไม่มากหรือน้อยจนเกินไป ธนาคารแห่งประเทศไทยมีความเป็นอิสระในการปฏิบัติหน้าที่อันเกี่ยวกับการให้คำปรึกษาและคำแนะนำ ปัญหาทางเศรษฐกิจการเงินให้กับรัฐบาลและสถาบันการเงินต่าง ๆ โดยคำนึงถึงประโยชน์ของประเทศไทยเป็นสำคัญ นอกจากนั้น ธนาคารแห่งประเทศไทยยังไม่ประกอบกิจการอันจะเป็นการแข่งขันกับธนาคารพาณิชย์ แต่จะเป็นผู้อำนวยความสะดวกทางการเงินให้แก่ประชาชนผ่านทางธนาคารพาณิชย์ ซึ่งเป็นหลักสำคัญของการบริหารงาน เช่นเดียวกับธนาคารกลางในประเทศอื่นโดยทั่วไป

ความเป็นมาในการก่อตั้งธนาคารแห่งประเทศไทย

แนวคิดในการจัดตั้งธนาคารแห่งประเทศไทยเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยก่อนทรงพระมหามงคลาภิเษก โดยมีการจัดตั้งสำนักงานธนาคารชาติไทย (Thai National Banking Bureau) ขึ้น ก่อนในปี พ.ศ. 2482 และเริ่มดำเนินกิจการในปีต่อมา เพื่อให้เป็นสถาบันของรัฐที่ดำเนินงานทางด้านการเงินทั้งในประเทศไทยและระหว่างประเทศ ตลอดจนดำเนินกิจการเกี่ยวกับการรักษา

เงินตรา การให้สินเชื่อต่าง ๆ โดยมีพระยาทรงสุรัชญ์ อธิบดีกรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลัง ในขณะนั้นเป็นผู้อำนวยการสำนักงานชาติไทยคนแรก

ต่อมาในปลายปี พ.ศ. 2484 เกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาขึ้น ประเทศไทยตอกย้ำในภาวะจำยอมต้องกลับเป็นพันธมิตรกับประเทศไทยญี่ปุ่น ประเทศไทยจึงต้องให้ความช่วยเหลือทางด้านการเงินแก่ญี่ปุ่นหลายด้าน รัฐบาลญี่ปุ่นจึงเสนอให้รัฐบาลไทยจัดตั้งธนาคารกลางขึ้น โดยให้มีเจ้าหน้าที่เงินตราที่ปรึกษาและหัวหน้าหน่วยงานต่าง ๆ เป็นชาวญี่ปุ่น แต่พระวรวงศ์ เชาว์พระองค์เจ้าวิวัฒน์ไชย ใช้ยันต์ ผู้อำนวยการสำนักงานชาติไทยในขณะนั้นได้ทรงคัดค้านโดยให้เหตุผลว่าประเทศไทยมีสำนักงานชาติไทย ซึ่งมีเจ้าหน้าที่เป็นคนไทยทำหน้าที่เกือบสามีอนธนาคารกลางโดยครบถ้วนอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องตั้งธนาคารกลางขึ้นมาใหม่ ดังนั้น รัฐบาลจึงได้ดำเนินการเร่งรัดเปลี่ยนฐานะของสำนักงานชาติไทยให้เป็นธนาคารกลางอย่างแท้จริง โดยตราพระราชบัญญัติธนาคารแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2485 ขึ้นเป็นองค์กรอิสระ ระบุข้อบอกรหุติกิจการงานไว้ชัดเจน ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงได้ถือกำเนิดขึ้น เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2485 โดยใช้อาคารซึ่งเป็นสำนักงานของธนาคารอ่องกงและเชียงไฮ้ที่ปักกิจการชั่วคราวเพราะอยู่ในภาวะสมควรเป็นสำนักงาน โดยมีพระวรวงศ์ เชาว์พระองค์เจ้าวิวัฒน์ไชย ใช้ยันต์ ทรงดำรงตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นพระองค์แรก

การจัดองค์งานของธนาคารแห่งประเทศไทย

สำหรับการบริหารงานของธนาคารแห่งประเทศไทยนั้น พระราชบัญญัติการธนาคารแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2485 ได้กำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังเป็นผู้มีอำนาจและหน้าที่กำกับโดยทั่วไปซึ่งกิจการของธนาคารแห่งประเทศไทย โดยมีคณะกรรมการประกอบด้วยผู้ว่าการ รองผู้ว่าการ ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งดำรงตำแหน่งประธาน และรองประธาน คณะกรรมการตามลำดับ และมีกรรมการอื่นไม่น้อยกว่า 3 นาย^{3/} ซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งขึ้นตามคำแนะนำของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เป็นผู้ควบคุมดูแลโดยทั่วไป ตลอดจนการแต่งตั้งและการกำหนดค่าตอบแทนแก่พนักงาน ซึ่งมิได้อยู่ในบังคับแห่งพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือน และเพื่อให้สอดคล้อง

^{3/} ธนาคารแห่งประเทศไทย, บทบาทและหน้าที่ของธนาคารแห่งประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร, 2520).

กับหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายตามความแห่งพระราชบัญญัติธนาคารแห่งประเทศไทย คณะกรรมการธนาคารแห่งประเทศไทยซึ่งปัจจุบันมีทั้งสิ้น 11 นาย จึงได้ออกระเบียนการเรื่อง แบ่งส่วนงานดังนี้

1. ส่วนงานที่ทำหน้าที่ประกอบธุรกิจหลักของธนาคารกลาง

(1) ฝ่ายการธนาคาร มีหน้าที่ประกอบธุรกิจในฐานะนายธนาคารของธนาคารพาณิชย์และของรัฐบาล คือประกอบธุรกิจการธนาคารภายใต้กฎหมายในประเทศไทย ซึ่งได้แก่ การรับฝากเงิน และการโอนเงินของส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ ธนาคารพาณิชย์ และสถาบันการเงินอื่น ๆ บางประเทศ ทำการเรียกเก็บเงินตามเช็ค และตราสารอื่น ๆ ในกรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัด ควบคุมสำนักหักบัญชี ให้ธนาคารพาณิชย์กู้ยืมเงินและรับซื้อผลตัวเงิน ดำเนินการซื้อขายหลักทรัพย์ จัดการเกี่ยวกับการกู้เงินของรัฐบาล และองค์การสาธารณะ รวมทั้งของธนาคารแห่งประเทศไทย

(2) ฝ่ายการต่างประเทศ มีหน้าที่ประกอบธุรกิจอันเป็นการธนาคารต่างประเทศ ได้แก่การประกอบธุรกิจเกี่ยวกับการชำระเงินระหว่างประเทศ ศึกษาและติดตามภาวะการเงิน และเงินตราของประเทศไทยที่สำคัญ ๆ โดยเฉพาะที่เป็นตลาดการลงทุนของธนาคาร ทำการลงทุน หาผลประโยชน์ดำเนินกิจการเงินกับต่างประเทศ ควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินด้านสินค้าเข้า และสินค้าออก และการแลกเปลี่ยนเงินด้านการรับเงินเข้า และส่งเงินออก

(3) ฝ่ายกำกับและตรวจสอบธนาคารพาณิชย์ มีหน้าที่ดูแลและแนะนำการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ให้อยู่ในขอบเขตแห่งบทบัญญัติของกฎหมาย การประกอบธุรกิจธนาคารพาณิชย์ ตรวจสอบกิจการและทรัพย์สินของธนาคารพาณิชย์ตลอดจนศึกษา เสนอแนะ และดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาระบบธนาคารพาณิชย์

(4) ฝ่ายกำกับและตรวจสอบสถาบันการเงิน มีหน้าที่ดูแลและแนะนำการดำเนินงานของสถาบันการเงินต่าง ๆ ที่อยู่ในความรับผิดชอบของธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งไม่รวมธนาคารพาณิชย์ให้อยู่ในขอบเขตของบทบัญญัติแห่งกฎหมาย การประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองซีเออร์ ตรวจสอบกิจการและทรัพย์สินของสถาบันการเงิน ดังกล่าว ตลอดจนศึกษา เสนอแนะ และดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาระบบสถาบันการเงิน

(5) ฝ่ายออกบัตรธนาคาร มีหน้าที่จัดการเกี่ยวกับธุรกรรมบัตรของรัฐบาล ซึ่งได้แก่ การออกใช้ธุรกรรมบัตร การรับแลกราคาบัตร การถอนคืนธุรกรรมบัตร ตลอดจนการเลิกใช้และการทำลายธุรกรรมบัตร โดยจะต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 และที่

แก้ไขเพิ่มเติม นอกจากนี้ ยังมีหน้าที่ดูแลและรักษาทุนสำรองเงินตราและผลประโยชน์ทุนสำรองเงินตราอีกด้วย

(8) โรงพิมพ์ธนบัตร มีหน้าที่พิมพ์ธนบัตร และพิมพ์สิ่งพิมพ์มีค่าอื่น ๆ ที่ธนาคารกำหนดโดยความเห็นชอบของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ในปัจจุบันพิมพ์แต่ละধนบัตรชนิดราคาที่ซื้อยู่ โรงพิมพ์ธนบัตรได้เปิดดำเนินการเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2512

2. ส่วนงานที่ทำหน้าที่ช่วยในการประกอบธุรกิจหลักของธนาคารกลาง

(1) ฝ่ายวิชาการ มีหน้าที่ศึกษาและวิเคราะห์ภาวะเศรษฐกิจการเงินทั่วไปในและภายนอกประเทศไทย ให้ความเห็นแนะนำและรายงานภาวะการณ์และความเคลื่อนไหวทางการเงิน การธนาคาร การคลัง และเศรษฐกิจ เพื่อเป็นพื้นฐานในการวางแผนนโยบายและการปฏิบัติงานของธนาคารแห่งประเทศไทย รวบรวมข้อมูลทำและเผยแพร่ข้อมูลและสถิติเศรษฐกิจแขนงต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์แก่วงการเงินและการเศรษฐกิจของประเทศไทยแก่หน่วยราชการและเอกชน ทำหน้าที่เป็นตัวแทนการเงินของรัฐบาลในการติดต่อกับสถาบัน

รัฐบาลระหว่างประเทศ อีกทั้งทำหน้าที่ให้บริการทางวิชาการแก่ฝ่ายงานอื่น ๆ ภายในธนาคาร หร.. ส่วนงานที่เกี่ยวข้อง

3. ส่วนงานที่มีหน้าที่ทั้งการบริหารและจัดการกิจการภายในธนาคาร

(1) สำนักงานต่างๆ ประกอบด้วย

ก. สำนักผู้ว่าการ มีหน้าที่ให้คำปรึกษาวิชาการโดยเฉพาะเกี่ยวกับสถาบันการเงิน สินเชื่อการเกษตร และโครงการเฉพาะให้แก่ ผู้ว่าการ รองผู้ว่าการ และผู้ช่วยผู้ว่าการ และปฏิบัติงานในฐานะเลขานุการคณะกรรมการธุรการ และเลขานุการธนาคาร การรับรองแขกของธนาคาร ตลอดจนงานประชาสัมพันธ์

ข. สำนักรักษาความปลอดภัย มีหน้าที่ศึกษาจัดวาง ควบคุม และแก้ไขระบบการรักษาความปลอดภัยทรัพย์สินทั้งหมดของธนาคาร รวมทั้งของสาขาวิชาหรือหน่วยงานอื่นที่อยู่ในสังกัดความรับผิดชอบของธนาคาร

ค. สำนักงานคณะกรรมการโครงการก่อสร้างอาคารธนาคาร มีหน้าที่ปฏิบัติงานด้านเทคนิค และธุรการของโครงการก่อสร้างอาคารธนาคาร ควบคุมและติดต่อประสานงาน การปฏิบัติการทุกขั้นตอน ตลอดจนประมวลแนวโน้มเรื่องเสนอธนาคารเพื่อทราบ เพื่อสั่งการ หรือเพื่ออนุมัติเกี่ยวกับการดำเนินงานดังกล่าว